

industria

NIEUWSBULLETIN

Nieuwsbulletin van
Stichting Federatie Industrieel
Erfgoed Nederland,
februari 2001, nummer 1

STICHTING FEDERATIE INDUSTRIEEL ERFGOED NEDERLAND

Monument van de maand

Eierhal te Nijkerk

Veel plaatsen in Nederland kenden vroeger een eiermarkt, zoals Barneveld, Oisterwijk en Hollandsche Veld. Ook in Nijkerk had de eierhandel aan het begin van de twintigste eeuw zo'n grote omvang gekregen, dat het gemeentebestuur op 31 oktober 1912 besloot een markthal voor eieren, genaamd 'de eierhal' te bouwen op een terrein bij de Oostermolen. Dat de handel in eieren een grote omvang had bereikt, blijkt uit marktgegevens uit 1922 waarin melding wordt gemaakt van een jaarlijkse aanvoer van 5 à 6 miljoen eieren in Nijkerk! De nieuwe eierhal was echter geen lang leven beschoren, want in de nacht van 6 op 7 oktober 1919 brandde de hal geheel af, evenals de naastgelegen windkorenmolen 'de Oostermolen'.

Het zou nog tot 1927 duren, voor er een opvolger voor de afgebrande eierhal kwam. In 1922 maakte het architectenbureau 'Ir. Meischke en Van Dorth' uit Amersfoort een herbouwplan voor de eierhal. De nieuwe hal zou worden gebouwd op een locatie tussen het restant van de Oostermolen en de

Vetkampstraat. Aangezien de bewoners van de nabijgelegen nieuwbouwhuizen aan het van Reenenpark protesteerden tegen de nieuwbouwplannen voor de eierhal, duurde het nog jaren voor er een nieuw plan voor de nieuwe eierhal kon worden gemaakt. Uiteindelijk werd in 1927 de opdracht voor de nieuwe hal gegund aan de gemeenteopzichter van Nijkerk, dhr. E. van Rootselaar. Deze ontwierp de hal in een stijl die verwantschap vertoont met de Amsterdamse Schoolstijl.
(lees verder op pag. 2)

Inhoud

- 1 Monument van de maand
- 1 Fien Nieuws
- 2 Agenda
- 3 Nieuws uit de aangesloten organisaties
- 4 Berichten Nederland
- 6 Literatuursignalering
- 8 Bedrijf in beeld

FIEN Nieuws

Studiedag en ledenvergadering

Vrijdag 20 april organiseert FIEN in Hardenberg een studiedag met als thema 'Industrie-Natuur'. Zaterdag 21 april zal de FIEN-ledenvergadering worden gehouden te Beerzerveld. Daarna vindt een excursie plaats langs een aantal agro-industriële objecten, waaronder de aardappelmeelfabriek 'Onder ons' te De Krim en een aantal silocomplexen. Info: Centrum voor Industrieel Erfgoed, Amsterdam, tel. (020) 528 92 43, Henk Weevers.

De bouwkosten bedroegen f 23.480,-. Het gebouw bestaat uit een rechthoekige centrale hal, met een hoog schilddak. De centrale hal wordt aan weerszijden ingebouwd door aangebouwde, lage pakhuizen, die door de verschillende eierhandelaren konden worden gebruikt om de verkochte eieren te verpakken. De Nijkerkse eierhal is tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw voor zijn oorspronkelijke doel in gebruik geweest, daarna werd de eierhal verbouwd tot supermarkt. De aangebouwde eierpakhuizen werden tot afzonderlijke winkelunits verbouwd, een operatie die het oor-

spronkelijke gebouw aantastte. Het aanbrengen van verlaagde plafonds in de centrale hal heeft het zicht op de fraaie houten kapconstructie aan het oog onttrokken. De eierhal wordt nu nog slechts voor opslag gebruikt. Inmiddels heeft de gemeente Nijkerk plannen om de eierhal met de naastgelegen molenromp te slopen om op dezelfde locatie een groot nieuw winkelcentrum te bouwen.

De Stichting Stadsgezicht Nijkerk, opgericht begin 2000 heeft voor zowel de eierhal als de molenstomp een aanvraag ingediend bij de rijksdienst voor

Monumentenzorg om de gebouwen te beschermen. Als reactie op de protesten tegen sloop vanuit de bevolking heeft de gemeente besloten vooralsnog een onafhankelijk cultuurhistorisch onderzoek te laten instellen naar de waarde van de eierhal en de molenstomp. Volgens een voorlopig onderzoek van de Rijksdienst voor Monumentenzorg is de eierhal van bijzonder cultuurhistorisch belang, aangezien de Nijkerkse eierhal een van de laatste nog bestaande eierhallen in Nederland is.

ontwerpen van tegenwoordig. Op het snijpunt van twee eeuwen wil het Zaans Museum ook de toekomst van verpakkingen aan bod laten komen. Hoe zien verpakkingen er over tien jaar uit en welke invloed heeft het Internet op het uiterlijk van de verpakking? Een ontwerp bureau geeft zijn visie hierop en stelt de bezoeker in staat een blik in de toekomst te werpen.
Zaans Museum, Schansend 7, Zaandam, tel. (075) 616 28 62.
E-mail: zaansmuseum@secretariaat.A2000.nl

Delft: tentoonstelling 'Hub. van Doorne, uitvinder-ondernemer'.

In het Techniek Museum Delft is tot 30 april een tentoonstelling te bezichtigen gewijd aan de 'vader van DAF', de grondlegger van de enige succesvolle automobiellindustrie die Nederland heeft gekend. Authentieke voertuigen, onderdelen en modellen geven een indruk van Doorne's zeer uiteenlopende uitvindingen op vervoer- en transportgebied. Naast een nostalgisch tijdsbeeld biedt de tentoonstelling gelegenheid de DAF-techniek zelf te ervaren door middel van een aantal interactieve opstellingen. Hubertus Josephus van Doorne (1900-1979) werd als zoon van een hardwerkende smid geboren in het Peeldorpje America. Zijn vader sterft al vroeg en voor de jonge Hub volgt een periode van vallen en opstaan. De drang om 'eigen baas' te zijn is groot. Zijn eerste bedrijfje - hij is dan 20 jaar - is een smederij annex rijwielherstelwerkplaats.

In de daaropvolgende jaren bouwt hij, samen met zijn broer Wim, een onderneming op die uitgroeit tot een automobiell-bedrijf van internationale allure. Dit succes is mede te danken aan de toepassingen die van Doorne vanaf 1935 ontwikkelde voor het Nederlandse leger. Van Doorne's technische ontwerpen kenmerken zich door originaliteit en probleemoplossend denken. Al ruim voordat het beroemde Daffe 600 het levenslicht zag, werd hij erkend als belangrijke pionier van de vaderlandse industrie. Hoewel hij slechts een lagere schoolopleiding had gevolgd, werd van Doorne in 1953 benoemd tot doctor honoris causa door de TH Delft. In het kader van de tentoonstelling wordt op zondag 11 maart een 'military DAF dag' georganiseerd, gewijd aan historische DAF leger-voertuigen.

Techniek Museum Delft, Ezelsveldlaan 61, Delft, tel. (015) 213 83 11.
www.museum.tudelft.nl

Nieuws uit de aangesloten organisaties

IJzermuseum, Ulft.

STICHTING NEDERLANDS IJZERMUSEUM

De gemeente Gendringen heeft van DRU-industries BV 112.618 vierkante meter grond en opstallen aangekocht voor enige tientallen miljoenen. De aankoop vindt plaats in het kader van het museale plan 'de Hutten', een project waarbij bij het industriële gebied langs de Oude IJssel in Ulft een woon- en verblijffunctie zal gaan krijgen. De Nationale Maatschappij tot Behoud, Ontwikkeling en Exploitatie van Industrieel Erfgoed (BOEI) heeft met de gemeente Gendringen al een intentieovereenkomst gesloten voor de restauratie en herontwikkeling van de nu overgenomen DRU-gebouwen.

BOEI heeft van de gemeente opdracht gekregen de gebouwen van de oude ijzergieterij van de DRU te renoveren en op te leveren voor een nieuwe bestemming. Onder andere zal in de historische gebouwen van de DRU een IJzermuseum worden gevestigd. In dit nieuwe industriële museum zal door de Stichting Nederlands IJzermuseum een permanente expositie worden ingericht over de meer dan driehonderd jaar oude ijzergieterijindustrie in het gebied van de Oude IJssel. De gebouwen van de DRU dateren uit 1900 en

zijn een belangrijke herinnering aan de van ouds belangrijke ijzernijverheid in dit gebied. Al in 1754 werd op deze plaats aan de Oude IJssel een 'ijzerhut' (hoogoven) opgericht door de families Diepenbrock en Reigers. In 1867 werd het complex gemoderniseerd en uitgebreid tot een ijzergieterij. Aan het begin van de twintigste eeuw werd opnieuw fors geïnvesteerd in het bedrijf en kwamen grote uitbreidingen tot stand. Een aantal van deze bedrijfsgebouwen uit ca. 1900 verkeert nog bijna volledig in de oorspronkelijke staat en in deze bedrijfsgebouwen is de vestiging van het IJzermuseum gepland.

STICHTING INDUSTRIEEL ERFGOED DEVENTER (SIED)

Het complex van de oude gemeentelijke gasfabriek aan de Zutphenseweg is voorgedragen als rijksmonument. SIED heeft de aanvraag bij de minister ingediend. Het gebouwencomplex trekt nog altijd de aandacht door de fraaie architectuur, en is reeds eerder geïnventariseerd in het kader van het monumenten Inventarisatie project. Het complex bestaat uit vier bedrijfsgebouwen en drie woningen. De stokerij, het zuiveringshuis en de gashouders zijn in de jaren vijftig afgebroken. De resterende gebouwen geven echter nog altijd een representatief beeld van een stedelijke gasfabriek. De gebouwen zijn in de jaren 1910-1911 gebouwd in een strakke neo-renaïssancestijl. De gevels hebben versieringen bestaande uit gele speklagen en vertonen fraaie staaltjes metselwerk, met name door de detaillering van vooruitspringende muurgedeelten. De Deventer gasfabriek had vroeger een eigen haven met aansluiting op de IJssel en was via het spoorwegnet aangesloten.

Gasfabriek Deventer.

Agenda

Deventer: tentoonstelling 'Betoverend Blik, Nederlands bedrukt blik 1880-2000'.

In het Deventer speelgoed- en blikmuseum is tot 3 juni deze tentoonstelling te bezichtigen. Drukprocessen vanaf 1880 tot de dag van vandaag zijn in de tentoonstelling verwerkt. Fraaie eindproducten van lithografisch bedrukte blikken tot en met het nieuwste ontwerp drinkblikje uit het jaar 2000. Het betreft verpakkingen voor koekjes, cacao, chocolade, sigaren, thee, koffie, jams enz. Bekende merken zijn onder meer Droste, Karel 1 sigaren, Van Houten, Van Nelle, Verkade. De fabricage van fraaie bussen en trommels die met allerlei luxe waren gevuld werden, maakte lange tijd een groot deel uit van de productie van fabrieken als Bekkers, Verwer, Woud & Schaap en anderen.

Vanaf het begin van de twintigste eeuw concentreerden de fabrikanten zich in de Vereenigde Blikfabrieken. De basis van deze blikken verpakkingen is dun staalplaat, voorzien van een dun laagje tin. Blik werd vertind door onderdompeling, een algemeen gebruikte methode tot 1940, daarna elektrolytisch. Versieringen werden met de hand beschilderd, beplakt met papier of gedecodeerd met behulp van transfers. De grote doorbraak was de lithografie (steendruk) in de 19e eeuw en het bedrukken van blik via een rubber vel, de offsetmethode. Diverse ontwikkelingen volgden elkaar op, namelijk rasterdruk, vierkleurendruk en inkten. Deze technische innovaties vanaf 1880 tot en met de nieuwste ontwikkelingen voor Nederland is te zien op de tentoonstelling 'Betoverend Blik'. Onder

dezelfde titel verschijnt een boek van 98 pagina's met full colour afbeeldingen, prijs f 35,-.

Speelgoed & Blikmuseum, Brink 47, Deventer, tel. (0577) 69 37 84.
Geopend di/za 10-17 uur, zo 13-17 uur.

Zaandam: tentoonstelling 'Verpakt en versierd', een eeuw Nederlandse verpakkingen.

Het Zaans Museum staat tot en met 18 maart in het teken van pakjes, blikken en andere consumentenverpakkingen

Tentoonstelling 'Verpakt en versierd': flitspuit.

uit de afgelopen 100 jaar. De verpakkingen van vroeger zijn vaak mooi vormgegeven en nu een geliefd object voor verzamelaars. Vanzelfsprekend is de Zaanstreek, als de 'provisiekast van Nederland', goed vertegenwoordigd op de tentoonstelling met merken als Verkade, Albert Heijn, Honig en Lassie.

De Zaanse verpakkingindustrie neemt ook nu nog een belangrijk deel van de verpakkingen voor z'n rekening. Omstreeks 1900 werd een begin gemaakt met het voorverpakken van producten. Vanaf dat moment werd het uiterlijk van de verpakking belangrijk: kopers moesten visueel worden verleid. Verschillende stijlen van verpakkingen volgden elkaar op, overeenkomstig de ontwikkelingen in de kunst en kunstnijverheid. Andere verpakkingen bleven juist jarenlang hetzelfde uiterlijk

behouden, vanwege de herkenbaarheid voor de consument. De tentoonstelling geeft een chronologisch overzicht van verpakkingen, vanaf het einde van de negentiende eeuw met medailles en handtekeningen van de fabrikant, via de sierlijke lijnen van de Art Nouveau tot en met de op de computer gemaakte

GRONINGEN

Groningen: het voormalige kantoorgebouw van de elektrische centrale, de 'Helpmancentrale' is aangekocht door het Groninger architectenbureau Team 4 en accountantsbedrijf Aksos Advies. De twee bedrijven willen over twee jaar hun intrek nemen in het complex, dat al meer dan een jaar leeg staat. Het in rode baksteen opgetrokken gebouw aan de Verlengde Lodewijkstraat dateert uit de dertiger jaren. In het complex waren oorspronkelijk de tekenkamer en de conferentiezaal van de elektrische centrale gevestigd. In het complex bevinden zich nog een hijskraan, waarmee transformatoren uit goederenwagens werden getakeld. Naast het kantoorgebouw bevindt zich de aangebouwde machinehal van de centrale, waarvoor nog geen nieuwe bestemming is gevonden. Wel zal in de zomer van dit jaar in deze ruimte een opera worden uitgevoerd.

OVERIJSSSEL

Op 26 januari is met een officiële bijeenkomst in Hengelo het startsein gegeven voor het vernieuwingsprogramma 'Reanimatie Industrieel Erfgoed Overijssel'. De provincie Overijssel wil met dit project de mogelijkheden voor vernieuwing van industrieel erfgoed laten zien en initiatiefnemers ondersteunen bij de ontwikkeling en realisatie van hun plannen. Samen met de OOM (Overijsselse Ontwikkelings Maatschappij), Het Overzicht en de VNG-Overijssel heeft de provincie het initiatief voor dit programma genomen. Omdat er al veel industrieel erfgoed in de provincie Overijssel verloren is gegaan (textielindustrie) wil de provincie met dit reanimatieprogramma het industrieel erfgoed een nieuwe functie geven. De presentatie van het programma vond plaats in de brandweerkazerne te Hengelo, een geslaagd voorbeeld van herbestemming van industrieel erfgoed. De brandweerkazerne is gehuisvest in een nieuw gebouw naast de oude bedrijfswatertoren van de Stokmachinefabriek. De bedrijfswatertoren dient na een opknapbeurt als droogtoeren voor de brandslangen. Op de bijeenkomst in Hengelo is het industrieel erfgoed in de provincie belicht door een aantal sprekers. Ook is aandacht geschonken aan een onlangs afgesloten provinciale inventarisatie van industrieel erfgoed. Deze inventarisatie zal als basis dienen voor nieuwe herbestemmingprojecten.

Olst: de gemeente Olst ontwikkelt in samenwerking met Staatsbosbeheer plannen voor de restauratie van de schoorsteen van de voormalige steenfabriek 'Fortmond'. De totale kosten voor de opknapbeurt van de schoorsteen bedragen f 220.000,-. De ca. 60 meter hoge schoorsteen en de nabijgelegen restanten van de ringovens liggen nu in het natuurontwikkelingsproject 'De Duursche Waarden', op een markant punt langs

Olst: schoorsteen voormalige steenfabriek 'Fortmond'.

de rivier de IJssel. De schoorsteen, een gemeentelijk monument moet opgeknapt worden omdat het metselwerk in slechte staat verkeert. Ooit vormde de steenfabriek 'Fortmond' samen met de iets verderop gelegen steenfabriek 't Haasje' het middelpunt van de ooit voor deze streek zo belangrijke baksteenindustrie.

GELDERLAND

Kootwijk: diverse monumentenorganisaties hebben protest aangetekend tegen de plannen van KPN om het monumentale zendstation Radio Kootwijk te slopen. KPN, de eigenaar van het buiten gebruik gestelde zendstation heeft in november een sloopvergunning aangevraagd bij de gemeente Apeldoorn. De KPN is van mening dat zij de onderhoudskosten van het complex, die ca. een miljoen op jaarbasis bedragen, niet meer kan opbrengen. De gemeente Apeldoorn heeft reeds laten weten niets te zien in de sloop van het zendstation, dat bovendien op de lijst van Rijksmonumenten is geplaatst.

Het hoofdgebouw van Radio Kootwijk, ook wel de 'Kathedraal van de Veluwe' genaamd, werd in 1928 gebouwd om als zend- en ontvangstation te fungeren voor de radioverbindingen naar Nederlands-Indië. De legendarische woorden van cabaretier Willy Derby 'Hallo Bandoeng' zijn voor oudere Nederlanders nog immer verbonden met Radio Kootwijk. Het zendstation is ontworpen naar de plannen van architect J.M. Luthmann, en werd op deze eenzame plaats gebouwd om te voorkomen dat het zendstation last zou krijgen van storingen. Speciaal voor de isolatie van de korte golfzender werd het zendstation in gewapend beton opgetrokken, in een sobere variant van de Art-Decostijl. Voor de werknemers van het zendstation werd in de nabijheid een compleet dorp gebouwd. Ook werd een watertoren op het terrein gebouwd, eveneens ontworpen door architect J.M. Luthmann. Na de dekolonisatie van Nederlands-Indië werd het zendstation door de PTT gebruikt als testcentrum voor communicatiesystemen. Tot 1998 werden de zenders alleen nog gebruikt door radio Scheveningen. Sindsdien staat dit monument van Nederlandse telecommunicatie werkloos te wachten op een

Zendstation Radio Kootwijk.

nieuwe bestemming. KPN heeft aangegeven dat zij met de sloopaanvraag voor het complex de besluitvorming voor een nieuwe bestemming wil versnellen. Mocht er echter geen concrete vorm van herbestemming en een nieuwe eigenaar gevonden worden, dan blijft sloop van het complex een reële optie voor KPN.

UTRECHT

Amersfoort: de silogebouwen van de Fa. Cova langs de rivier de Eem, nabij de Amersfoortse binnenstad worden gesloopt. Het Cova-complex is na een

lange juridische strijd onteigend door de gemeente Amersfoort. De gemeente zal na de sloop van het complex woonhuizen op het terrein bouwen. Het Cova-complex dateert uit 1938 en maakt onderdeel uit van de oude industriële bebouwing langs de Eem. Dit gebied heeft de laatste jaren haar bedrijfs-

Amersfoort: pakhuis Fa. van Vollenhoven.

bestemming verloren en wordt herontwikkeld in het kader van een stadsvernieuwingsproject. Slechts enkele objecten blijven als industrieel monument gehandhaafd: het pakhuis in Jugendstilstijl uit 1904 van de Fa. J. van Vollenhoven, dat ooit werd gebouwd voor de opslag van koloniale waren, en het oude havengebouw.

NOORD-BRABANT

Oisterwijk: in december 2000 beëindigde een van de laatste grote Brabantse leerfabrieken, de Koninklijke Verenigde Leder (KVL) in Oisterwijk de productie. De KVL produceerde leer voor de schoenen- en tassenindustrie. Het bedrijf kon de concurrentieslag met landen als China, Brazilië en Mexico niet meer aan. Ondanks eerdere pogingen om het bedrijf af te slanken en zich te specialiseren op bijzondere producten, bleek het bedrijf niet meer levensvatbaar te zijn. Voor de overgebleven 35 werknemers is ontslag aangevraagd. De KVL werd in 1916 opgericht als chroomleiderfabriek en groeide in de jaren daarna al snel uit tot een grootschalig bedrijfscomplex, met een eigen elektriciteitscentrale en een grote productiehal langs de spoorlijn Tilburg-Boxtel. In de hoogtijdagen had de KVL zo'n 1.200 werknemers in dienst. Een van de opvallendste onderdelen van het bedrijf is de monumentale machinehal, waarin zich nog steeds de uit 1925 daterende draaistroomgenerator bevindt, welke wordt aangedreven door een stoommachine. Wat er met dit unieke industriële monument gaat gebeuren is nog niet bekend.

LIMBURG

Venlo: de nieuwe gemeente Venlo (ontstaan in november uit een samenvoeging van Venlo en Tegelen) krijgt er ca. 80 nieuwe rijksmonumenten bij. De nu geselecteerde monumenten zijn alle voorbeelden van jonge bouwkunst uit de periode 1850-1940. Een aantal bijzondere industriële objecten maakt deel uit van de selectie: het NEDINS-CO-complex in Venlo (betonnen fabriekscapex in de stijl van de Nieuwe Zakelijkheid uit de jaren twintig), de werkplaats en rijtuigloodsen van de NS in Blerick en het complex van het voormalige slachthuis in Venlo. Het slachthuiscomplex is in 1913 gebouwd en omvat een slachthuis, een kantoor, een remise. Het slachthuis werd in 1991 gesloten en in 1993 op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst. Niet geselecteerd voor de monumentenlijst is het restant van het oudste nog in Nederland aanwezige benzinstation aan de Keulsepoort. Het benzinstation is in 1930 gebouwd en heeft een karakteristieke ronde bouwvorm. In de jaren zestig is het station verminkt door afbraak van de ronde luifel en kreeg het complex een horecabestemming. Doordat het benzinstation hierdoor ingrijpend is aangetast was er onvoldoende reden het gebouw op de rijksmonumentenlijst te plaatsen.

Roermond: De sloop van de gebouwen van het chemische bedrijf Akros Chemicals BV is in volle gang. Het bedrijf, dat al sinds 130 jaar in de Roermondse voorstad St. Jacob dicht bij het stadscentrum was gevestigd, is in

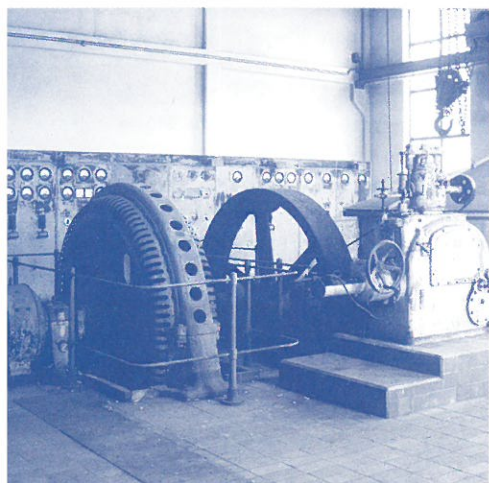

Roermond: sloop Akrosfabriek, december 2000 (foto: De Limburger, F. Gori).

de zomer van 2000 verhuisd naar een bedrijfsterrein in Herten. De totale kosten van de bedrijfsverplaatsing, 28 miljoen, werden bekostigd door de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij en de gemeente Roermond. De kosten worden voor een deel (veertien miljoen) gecompenseerd door de verkoop van de grond, machines en materiaal. De gemeente Roermond zal op de vrijkomende terreinen, na het gereedkomen van de bodemsanering een nieuwe woonwijk bouwen. Het terrein maakt deel uit van het zogenaamde Roerdeltagebied, een grootschalig stadsvernieuwingsgebied waar ook de oude gebouwen van de Chemische fabriek ECI en de bijbehorende waterkrachtcentrale deel van uit maken. De oorsprong van het bedrijf Akros Chemicals ligt in de stichting van de Fa. Haagen Chemie, een bedrijf dat in 1869 aan de Molenweg werd gesticht door de Duitse chemicus dr. A. Haagen. Slechts een enkel onderdeel van de chemische fabriek van Akros blijft als industrieel monument gehandhaafd. Het betreft het oudste nog aanwezige productiegebouw, een bakstenen gebouw met hoge rondboogramen uit 1890. De gemetselde fabrieksschoorsteen uit 1911 kon niet behouden blijven, omdat de schoorsteen volgens de gemeentelijke monumentencommissie geen grote cultuurhistorische waarde heeft.

Roermond: de restauratie van de waterkrachtcentrale bij het ECI-complex in de Roermondse voorstad St. Jacob is voltooid. Na jaren van leegstand is de centrale weer bedrijfs gereed gemaakt

om milieuvriendelijke elektriciteit te gaan leveren aan ca. zeventien huishoudens. De waterkrachtcentrale werd in 1918 gebouwd over het riviertje de 'Roer' voor de nabijgelegen fabriek 'het Steel', een conserven- en aardappelproductiefabriek. In de centrale werden twee Francis-turbines geplaatst. In 1926 werd het fabriekscomplex verkocht aan de Elektro Chemische Industrie (ECI). Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog werd de centrale ernstig beschadigd. Na de oorlog werd de centrale weer opgebouwd en met een turbine weer in werking gesteld. Uiteindelijk werd de centrale definitief in 1974 stilgelegd. De waterkrachtcentrale, een voor Nederlandse begrippen uniek industrieel monument, is gerestaureerd in opdracht van het Belgische bedrijf Ecowatt. In samenwerking met energiebedrijf NUON zal de centrale in de toekomst ca. twee miljoen kilowattuur per jaar aan elektriciteit gaan produceren. De stroom wordt opgewekt door middel van een nieuwe, moderne turbine. De enig overgebleven oude Francis-turbine uit 1918 heeft een museale functie in het complex gekregen.

Roermond: waterkrachtcentrale ECI, Francis-turbine.

Literatuursignalering

VELDE, Wiebe van der: 'Overijsselsche Lokaalspoorwegmaatschappij Deventer-Ommen; spoorweg van Deventer over Raalte naar Ommen'.

Den Bosch, uitgeverij Uquilair, 1999. 128 blz., ill., krtn, lit. opg. Prijs f 49,- ISBN 90 71513 33 5

Tot de grote reorganisatie van het Nederlandse spoorwegnet in de jaren dertig kende Nederland een uitgebreid net van lokaalspoorwegen. De lokaal-

Voormalig station 'Diepenveen-oost' van de OLD O.

spoorwegen behoorden oorspronkelijk aan grotere of kleinere lokaalspoorwegmaatschappijen, die bijna alle de exploitatie van hun lijnen aan een van de grote spoorwegmaatschappijen uitbesteedden. De Overijsselsche Lokaalspoorweg Maatschappij Deventer-Ommen, afgekort OLD O, was de eigenaar van de lokaalspoorweg van Deventer over Raalte naar Ommen. In 1920 werd de OLD O-lijn geopend. De exploitatie van de OLD O werd verzorgd door de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen en na de fusie door de belangengemeenschap Nederlandsche Spoorwegen. Bij de bezuinigingsoperaties in de dertiger jaren viel het doek voor vele lokaalspoorwegen, en op 14 mei 1935 reed de laatste trein van Ommen naar Deventer. In dit boek worden alle aspecten van deze spoorlijn uitvoerig

belicht. Naast de beschrijving van de spoorlijn, van alle haltes en stations, de exploitatie en het gebruikte materieel wordt ook aandacht besteed aan allerlei eigenaardigheden die vaak zo kenmerkend voor de lokaalspoorwegen waren. Ten slotte wordt in de beschrijvingen een verband gelegd met het heden, zodat de lezer met het boek in de hand op zoek kan gaan naar de zichtbare resten van het verleden.

SPELD, G. e.a.: 'Dwars in het Winschoterdiep, scheepswerf Pattje Waterhuizen 1798-1998'. Bedum, Profiel, 1998. 222 blz., ill., lit. opg., ISBN 90-5294166 1. Prijs f 59,-

Dit boek verscheen bij het opgaan van deze werf in de scheepsbouwcombinatie Bodewes Volharding in Hoogezand. Het laat zien dat schaalvergroting, intensievere samenwerking in de scheepsbouw noodzakelijk is wil deze bedrijfstak kunnen overleven. Het boek beschrijft de geschiedenis van Pattje met veel aandacht voor de schepen zelf. Uit de geschiedenis valt af te lezen dat men na de Tweede Wereldoorlog toen de inhaalslag voor nieuwbouw over was, zich al snel ging specialiseren en bij de terugloop in de sector medio jaren tachtig, intensiever ging samenwerken en assembleren. Het boek is zeer ruim voorzien van

illustraties, onder meer opnames van een dwarse tewaterlating(!) voor een deel ook in kleur en een werflijst. Het geeft een goed beeld van een Noord-Nederlandse scheepswerf.

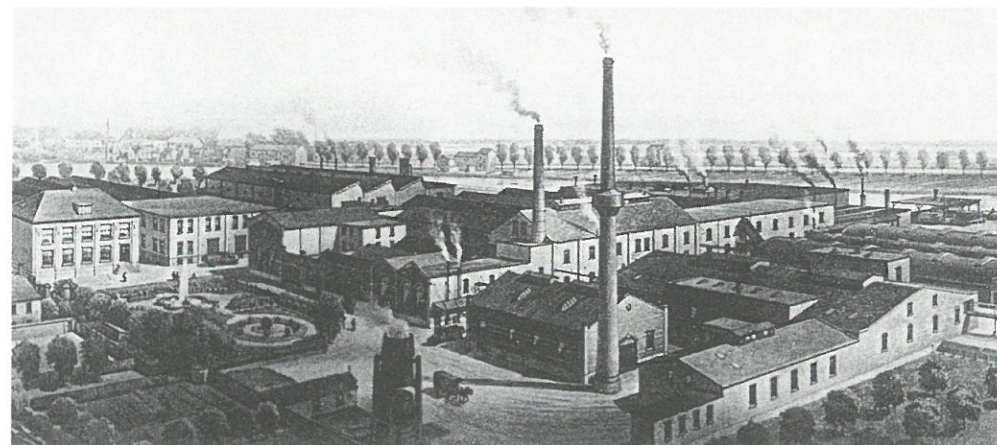
KNAAP, Gerard van der: 'Roemrijk & Roerig; 130 jaar industriële chemie in Roermond 1869-1999'. Roermond, Akros Chemicals, 1999. 56 blz., ill., oblong.

In dit in eigen beheer uitgegeven boekwerkje wordt in kort bestek de historie van het chemiebedrijf Akros Chemicals BV beschreven. Akros Chemicals is ontstaan uit een van de oudste Roermondse bedrijven, de in 1869 door de Duitse chemicus dr. A. Haagen opgerichte 'fabriek van chemicaliën en verfstoffen'. In 1869 begon dr. Haagen in een aan de rivier de Roer gelegen fabriekspannd met de fabricage van het pigment Parijsblauw. Na een moeizame beginperiode kwam het bedrijf na 1876 tot bloei door het in productie nemen van zinkgeel en een aantal houtextract-kleurstoffen. Na een overstromingsramp in 1880 en een grote brand in 1883 toonde het bedrijf veerkracht en werd een geheel nieuwe fabriek gebouwd. In 1897 werd begonnen met de fabricage van bonte pigmenten, waarmee het bedrijf zich in de jaren daarna een internationale reputatie zou verwerven. In de jaren na de Tweede Wereldoorlog werd wederom een technische innovatie doorgevoerd door de introductie van PVC. Na een kortstondige overname door de NV Billiton Maatschappij in Den Haag werd 'Haagen Chemie BV' in 1972 onderdeel van het Engelse chemieconcern Harrison & Crossfield, in 1988 gewijzigd in Harcross Chemicals. In 1993 tenslotte werd een joint-venture aangegaan met Akzo Nobel en kreeg het Roermondse bedrijf de huidige naam. Met de verplaatsing van het bedrijf in 2000 vanwege gebrek aan expansiemogelijkheden kwam een einde aan 130 jaar chemische bedrijvigheid op de locatie Molenweg.

GASTEREN, L.A. van, H.J. Moeshart en P.A. de Wilde (red.): 'In een Japanse stroomversnelling, berichten van Nederlandse watermannen; rijswerkers, ingenieurs, werkbazen - 1872-1903'. Amsterdam, Euro Book productions/Zutphen, Walburg Pers, 2000. 555 blz., ill., krtn., lit. opg., bijlagen. ISBN 90 5730 076 1. Prijs f 89,-

In het kader van 400 jaar betrekkingen tussen Japan en Nederland zijn in 2000 al vele publicaties verschenen. Een opmerkelijke publicatie is dit vuistdikke boek, met als thema de invloed van Nederlandse waterstaatkundige

ingenieurs in Japan in het laatste kwart van de negentiende eeuw. In deze periode opende Japan schoorvoetend zijn grenzen voor het buitenland, onder druk van de Verenigde Staten. Nederland had een bijzondere band met Japan omdat het als enige westerse natie sinds 1600 vanuit een handelspost op het eilandje Deshima bij Nagasaki contacten met de Japanners onderhield. De bekende cineast Louis van Gasteren heeft het initiatief genomen tot de geschiedschrijving van

Chemische fabriek Dr. Haagen, ca. 1910.

de Nederlandse waterbouwkundige werken in Japan. Al eerder maakte hij een documentaire over 'Tokio Peil', het Japanse equivalent op het Amsterdamse Peil. In 12 hoofdstukken beschrijven diverse auteurs de fascinerende geschiedenis van de Nederlandse 'Watermannen', waarvan Ir. Johannes de Rijke wel de meest invloedrijke was.

Zijn faam op het gebied van waterbouwkundige werken was in Japan zo groot, dat er zelfs een standbeeld voor hem werd opgericht. In het boek worden naast Johannes de Rijke leven en werk van nog tien andere Nederlandse ingenieurs beschreven. De werken die zij in Japan uitvoerden betroffen voornamelijk rivierverbeteringswerken, inpolderingen, aanleg van bruggen, duikers, dammen en havens. Ook wordt veel aandacht besteed aan de vaak moeizame werkrelatie met de Japanners, het geïsoleerde leven van de ingenieurs met hun families in een vreemd land aan de andere kant van de wereld en de botsing van twee aparte culturen. Een in alle opzichten fascinerende geschiedbeschrijving, in wat voor velen totnogtoe een onbekend hoofdstuk in de Nederlandse 'export' van waterstaatkundige expertise was. Het (helaas) in paperback uitgegeven boekwerk is bijzonder rijk geïllustreerd met historische foto's, prachtige ingekleurde opnames van Japanse land-

schappen en steden, gekleurde tekeningen uit Japanse topografische atlanten en waterbouwkundige tekeningen en plannen. Het boek is niet alleen van belang voor de geschiedenis van de Nederlandse waterbouwkundige 'export' in de negentiende eeuw, maar ook zeer interessant voor geïnteresseerden in de geschiedenis van Japan, op een moment dat het eilandrijk zich openstelde voor Westerse invloeden na een isolement van eeuwen.

COLOFON

Industria

Nieuwsbulletin van de 60 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties. Het nieuwsbulletin verschijnt vijfmaal per jaar.

'Industria' komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Cultuurfonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres:

'Industria', p/a M.N.M. Overbeek, Noteboomstraat 61, 8021 WR Zwolle (samensteller). Kopij voor Industria 2001 nr. 2 s.v.p. toezenden aan de redactie uiterlijk 1 april 2001.

Secretariaatsadres:

FIEN, Zomervaat 206f, 2033 DN Haarlem.

Abonnementsopgave:

door overmaking van f 27,50 voor de jaargang 2001 op postbankrekening 132802 ten name van Stichting FIEN, Industria, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg.

Vormgeving:

Pinxit, Amsterdam.

Bedrijf in beeld

Eten en drinken met Industrieel Erfgoed

Cafe-restaurant 'Amsterdam'

Met de tram vanaf Amsterdam-CS, via lijn 1 of 2 overstappend bij halte Leidseplein op lijn 10 tot het eindpunt van Hallstraat, sta je al op het Watertorenplein. Daar is op een uniek historisch waterleidingcomplex (met goede informatieborden) in een symmetrisch machinegebouw uit 1899 met twee grote hallen en twee kleinere hallen, het Cafe-restaurant gevestigd.

Volgens Ing. Karel L. Hulsbergen met 40 dienstjaren bij het gemeentelijk waterleidingbedrijf en als vrijwilliger betrokken bij het bedrijfsmuseum in Heemstede, 'eigenlijk een onmogelijk gebouw'. Een Engelse maatschappij heeft einde 19e eeuw een landgenoot het ontwerp laten maken voor het pompstation. Na de overname door de gemeente Amsterdam is dit ontwerp met alle Engelse maten uitgevoerd, zodat het volgens het metrieke stelsel allemaal niet klopt. Maar, hij pakt zijn duimstok en bewijst het tegendeel: 100 foot diep, 50 foot breed, kraanbaan 25 foot lang, pilaren 50 duim. De in 1899 geïnstalleerde stoommachines zijn in 1940 vervangen door vier elektrische pompen en twee dieselmotoren. Een van deze dieselmotoren, gebouwd door Werkspoor is nog prominent aanwezig in het restaurantinterieur.

Op de vloer zijn, schematisch, in zwarte silhouetten de plekken aangegeven waar de andere machines gestaan hebben. Omhoogkijkend is de nog in oorspronkelijke staat verkerende dakconstructie van de machinehal te zien. De constructie is afgewerkt met een gelakt houten cassetteplafond, welke gedragen wordt door ijzeren vakwerkspanten op gietijzeren kolommen. Een takel, een wasbak versierd met een Jugendstilachtige vis completeren de herinneringen aan het vroegere industriële gebruik. Het zal moeilijk blijven voor een in industrieel erfgoed geïnteresseerde om zich op het smakelijke eten te concentreren.

